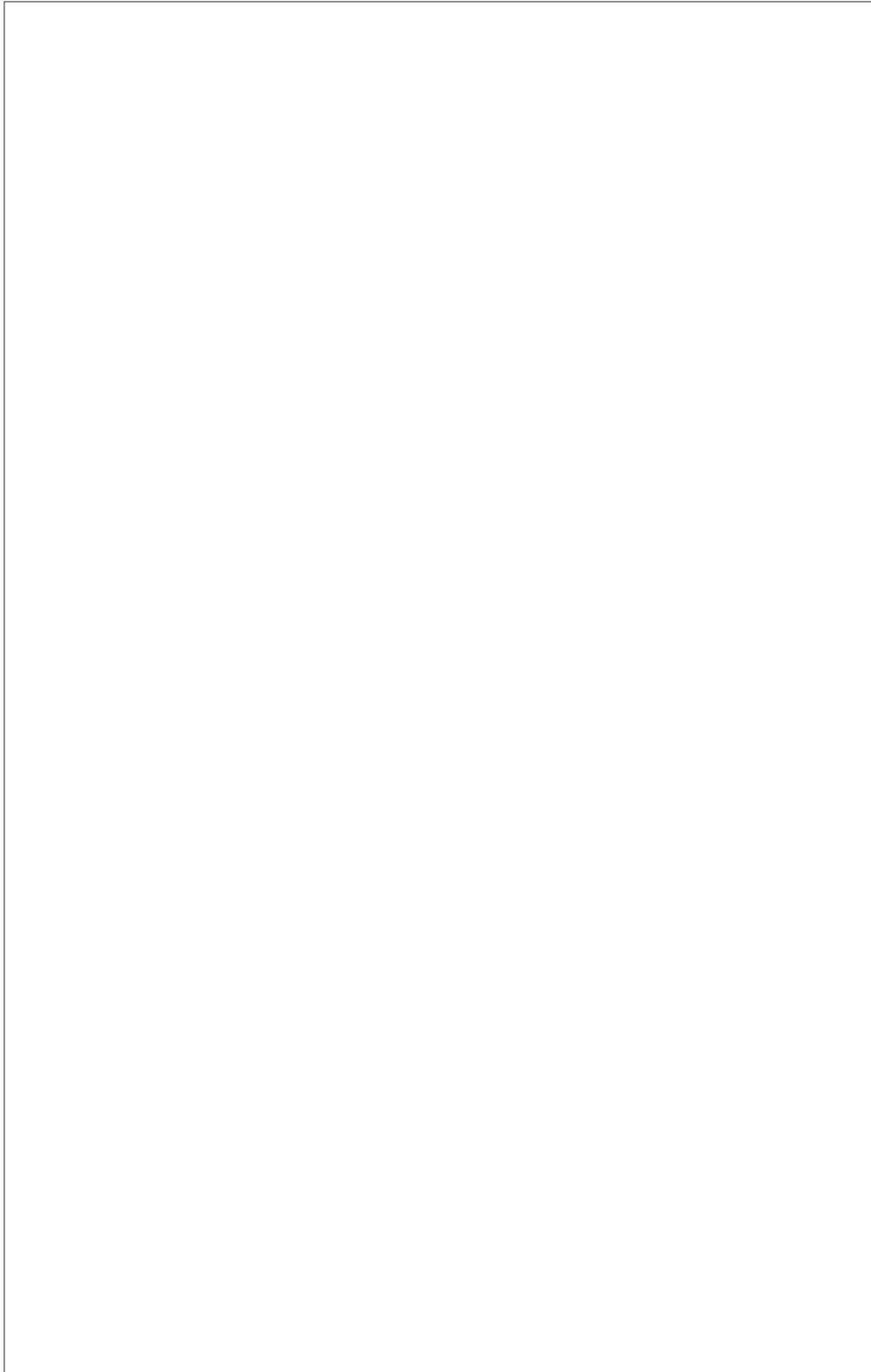

Een soort van liefde

ALICJA GESCINSKA

Een soort van liefde

Roman

2016

DE BEZIGE BIJ

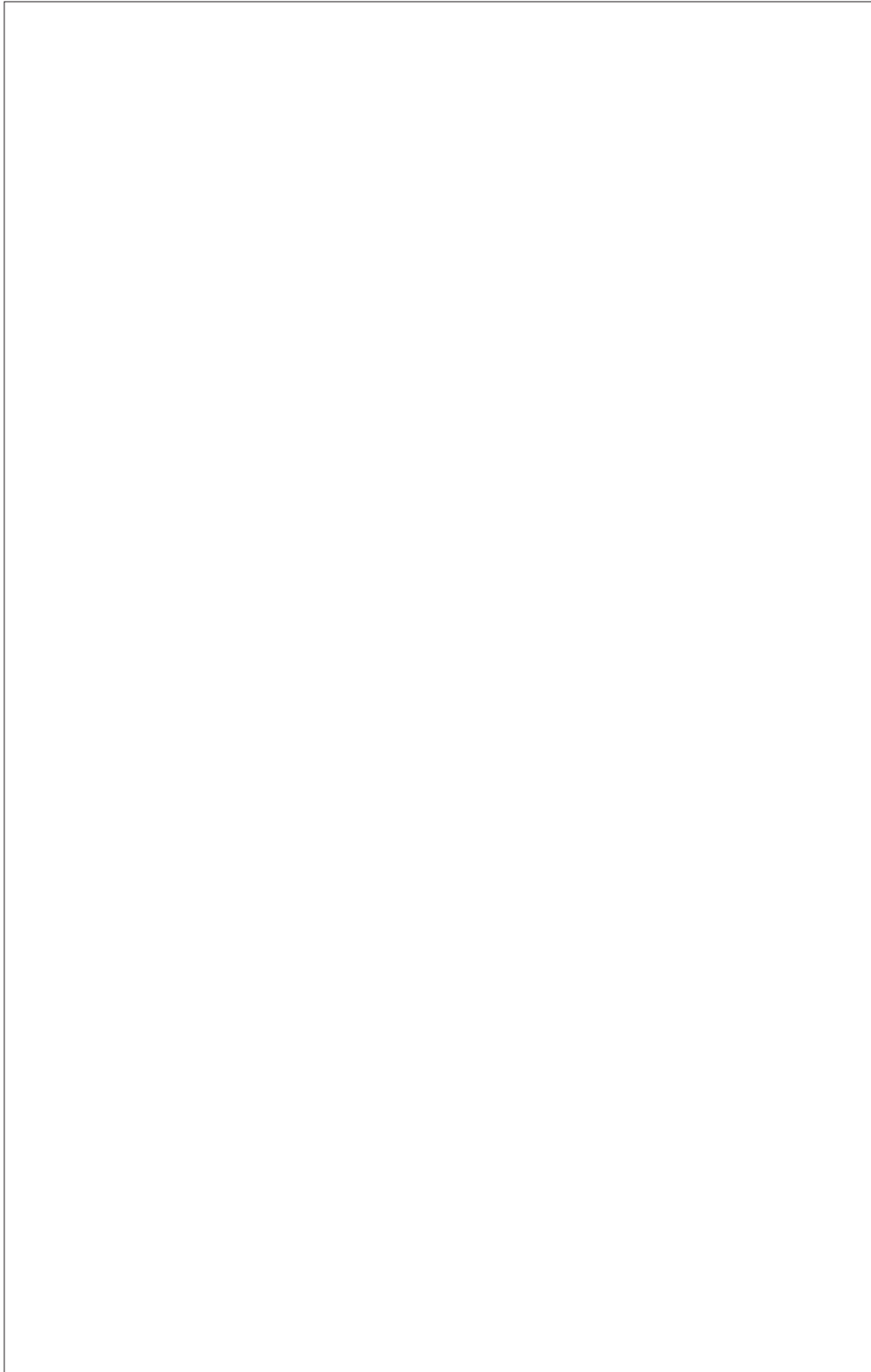
AMSTERDAM | ANTWERPEN

Copyright © 2016 Alicja Gescinska
Omslagontwerp Bart van den Tooren
Omslagillustratie © Robert Doisneau/Gamma Rapho
Foto auteur Koen Broos
Vormgeving binnenwerk Aard Bakker
Druk Bariet, Steenwijk
ISBN 978 90 234 9658 8
NUR 301

www.debezigebij.nl

Liefde is als het leven – louter langer

Emily Dickinson

1

Het geheugengevecht

De kamers ruiken muf, zoals alle ruimtes waarin te lang, maar te weinig is geleefd. De geur van een sleets leven, van het stof dat zich langzaam opstapelt in de kieren en spleten van een klein bestaan. De geur van niets meer te verwachten hebben, buiten dat niets zelf. Een geur die alle andere in de kiem smoort en onaangekondigd, van de ene dag op de andere, in-trek in deze ruimtes had genomen. Vijf jaar geleden. Of misschien zelfs tien. Een geur die zelfs de kamers van Elisabeths jeugdherinneringen was binnengedrongen, want hoezeer ze ook haar best deed, ze kon zich niet meer herinneren dat hier ooit andere geuren hadden rondgewaaid.

Ze wil niet gaan zitten. Niemand zal haar een kopje thee aanbieden, de koektrommel tevoorschijn halen en haar vragen hoe het met haar gaat. Niet meer. Ze besluit haar beige, tot net boven de knie reikende trenchcoat aan te houden en schudt afwijzend met haar hoofd naar de staande kapstok,

alsof die had aangeboden om haar jas aan te nemen en haar had uitgenodigd om in de zetel plaats te nemen.

Voor het eerst is ze alleen in dit huis. Ze kwam er niet vaak meer. Negen maanden was het geleden. Het moet enkele dagen na Kerstmis zijn geweest en nog voor het begin van het nieuwe jaar. Preciezer zou ze het niet meer kunnen zeggen. In die schemerzone tussen die twee te snel op elkaar volgende feesten om het einde van alweer een jaar te bezegelen en de illusie van een nieuw begin hoog te houden, probeerde ze altijd wat tijd voor hem vrij te maken. Ook toen had ze haar jas aangehouden.

Ze draait zich weg van de kapstok en van het schilderij dat naast de kapstok hangt. Een landelijk tafereel met een jachthond, een erfstuk dat al drie generaties in het bezit van de familie is en dat een centrale plaats had in het huis waar haar vader was geboren en opgegroeid. Elisabeth houdt niet van de jacht, ook niet van honden. Nu ze erbij stilstaat, beseft ze dat ze ook niet echt van schilderijen houdt. De muren in haar eigen woning zijn kaal en haast klinisch wit.

Haar vader hield erg van dat schilderij. Hij hoefde er maar kort naar te kijken om tot rust te komen en zich weer thuis te wanen in deze wereld. Ze had nooit diezelfde rust en dat gevoel helemaal thuis te zijn in zijn blik gelezen wanneer zijn ogen op haar waren gericht. Misschien heeft ze juist daarom zo'n hekel aan die hond.

Ze verlaat de hal om te ontsnappen aan dat nare gevoel waarmee die hond van olieverf haar opzadelt. Traag en bijna geluidloos begeeft ze zich van de ene kamer naar de andere. Van de woonkamer naar de keuken, van de keuken naar zijn werkkamer. Af en toe raakt ze een meubelstuk aan, tokkelt er lichtjes met haar vingertoppen op, zonder te weten waar-

om ze dat nu precies doet. Ze ontwijkt haar gedachten. Of dat probeert ze toch. Haar gedachten kunnen haar nu enkel terugvoeren tot haar kindertijd. Ze wil niet herinneren in dit huis waar haar niets rest dan herinneringen en de restanten van een leven waaruit die zijn opgebouwd.

Ze is zich bewust dat ze haar best doet om niet te veel aandacht te schenken aan wat ze rondom ziet, wat ze ruikt en voelt. Maar door het besef dat ze zo min mogelijk wil beseffen, beseft ze zoveel meer. Ze kijkt rond met de wazige ogen van een treinreiziger die door het raam naar de voortschrijdende landschappen staart en amper registreert wat hij ziet. Het enige wat uit die ogen op te maken valt, is het verlangen dat de rit toch maar zo snel mogelijk voorbij zou zijn. Als haar blik dan toch iets langer op een meubelstuk blijft kleven, blijft het waas in de ogen onveranderd. Het geheugengevecht is ze stilaan aan het verliezen. Bij elke herinnering die haar bewustzijn dreigt binnen te dringen, gaat haar hart een tik sneller slaan, uit angst om door het verleden opgeslorpt te worden. Ongewilde herinneringen zijn het drijfzand van onze geest, weet Elisabeth uit ervaring. Ze ziet het bij al haar patiënten, ongeacht waarover ze komen spreken. Hoe meer een mens zich verzet tegen zijn herinneringen, hoe vaster hij erin komt te zitten.

Zijn onze herinneringen wel van ons, of zijn wij van onze herinneringen? Dat heeft ze zich in haar praktijk meermaals afgevraagd. We denken allemaal dat we heer en meester zijn over onze eigen gedachtewereld, maar eigenlijk zijn het onze gedachten die ons beheersen en niet omgekeerd. Onze gedachten doen ons graag geloven dat wij aan de stuurknuppel van ons leven zitten, terwijl zij het zijn die onze koers bepalen. Wie alleen is en te veel tijd heeft om na te denken, zal op

een gegeven moment toch in de val van zijn verbeelding lopen en verstrikt raken in zijn eigen hersenspinsels. De losgeslagen gedachten terug in het gelid krijgen, daar komt uiteindelijk het grootste deel van elke therapie op neer.

‘Wacht nog en verkoop niet meteen alles. Gun jezelf tijd om te rouwen,’ had Sarah, met wie ze een praktijk deelt, de afgelopen dagen nog herhaaldelijk gezegd. Elisabeth kent de zin en onzin van die hele rouwtheorie. Zelfs de meest goedbedoelde woorden kunnen heel slecht advies zijn. Elisabeth wil geen tijd nodig hebben en is niet boos op het leven waaruit haar vader langzaam weggeleden is. Het leven was mild voor hem geweest, te mild. Ze kan niet aan het gevoel ontkomen dat hij te lang had mogen leven. Kun je daar dan nog om rouwen? Zesentachtig jaar. Dat is haast onfatsoenlijk, wanneer zoveel mensen met nog zoveel dromen en nog zoveel plannen het met zoveel jaren minder moeten stellen.

‘Ouders gaan altijd te vroeg, hoe oud ze ook zijn. Het verdriet blijft even groot.’ Dat was een andere uitspraak van Sarah, waarin Elisabeth weinig waarheid zag om zich aan op te trekken, al had ze iets soortgelijks ook weleens tegen een vriendin gezegd, die behoefte had aan in dergelijke woorden verpakte troost. Maar ze heeft het nooit geloofd. Niet toen ze die woorden uitsprak en nu al helemaal niet. Mochten mensen enkel zeggen wat ze echt geloven, zou er ofwel heel weinig gezegd, ofwel heel veel ruzie gemaakt worden.

Wat een onzin, denkt Elisabeth ook nu weer. Was het niet juist beter wat vroeger heen te gaan? Het lijkt haar ongepast om zoiets te denken en ze voelt zich er schuldig bij, maar ze kan het niet verhelpen. Misschien waren de laatste jaren voor haar dan draaglijker geweest, zonder die voortdurende kwelling dat ze een ouder wordende vader heeft die ze niet wil

opzoeken. Een vader die haar mist, maar die niets van haar vraagt, buiten een bezoekje van tijd tot tijd, misschien. Als het past in haar agenda. En misschien waren de jaren ook voor hem dan beter te verdragen geweest, zonder het besef dat hij een volwassen dochter heeft die hem niet komt opzoeken, tenzij ze er echt niet meer onderuit kan.

Elisabeths kronkelende gedachtegang wordt onderbroken door gejaagd geblaf. Ze kijkt door het raam en ziet twee honden in de tuin van de overburen lopen. Eén ervan is een nog jonge Dobermann met wit verband rond de spitse oren. De honden lopen wild rond hun baasjes, en rond een enorme regenboogvlag die in het gras is geprikt. Daarnaast staat al bijna drie jaar lang een kleiner plakkaat met *LGBT for Obama 2012*. De twee vrouwen lijken de honden niet volledig onder controle te hebben en roepen om de aandacht die ze niet krijgen.

*

Elisabeth wil zich aan de piano zetten maar aarzelt. Ze opent de toetsenklep, maar aarzelt nog steeds. De toetsen zijn minder vergeeld dan ze zich meende te herinneren; eerder een zacht gebroken wit dan verstokt vergeeld, zoals die onguere tint van rokerstanden. Ze vraagt zich af of haar vader de toetsen heeft laten reinigen en witten, maar de gedachte aan die mogelijkheid verdwijnt zodra ze haar aandacht vestigt op de afgebroken uiteinden van enkele toetsen. De uiteinden van vijf achtereenvolgende witte toetsen C, D, E, F en G zien eruit als afgebroken vingernagels. In het midden van het klavier dan nog, daar waar ze het meest worden bespeeld. Vooral tijdens het spelen van Chopins Prelude in *E* minor ondervond

haar vader een beetje last aan de pink van de linkerhand; in het bijzonder bij de laatste akkoorden. Zijn duim en pink moesten op de uiteinden van de toetsen gelegd worden om een octaaf te kunnen vormen en zijn kleine handen konden die spreiding van de vingers maar met moeite aan, zodat zijn vingers altijd van de toetsen dreigden te glijden.

Dat was ze vergeten, ook al had ze er zelfs voor in de hoek moeten staan en was het een breukmoment in haar jonge leven dat haar tot enige bezinning noopte over hoe je moet omgaan met andermans spullen. Haar vader zette haar nooit in de hoek. Met het hoofd van haar houten pop had ze op het klavier zitten bonken tot stukjes van de toetsen op de grond belandden. Ze weet niet meer waarom. Slechts weinig mensen kunnen zich nog gebeurtenissen uit hun derde levensjaar herinneren en zelfs wie meent zich iets oorspronkelijks te herinneren, doet niet veel meer dan foto's en verhalen uit tweede hand reconstrueren tot ze een levendige, echte herinnering worden. Een valse, echte herinnering. In gedachten ziet ook Elisabeth zichzelf in de hoek staan, ook al kon ze dat meisje daar nooit hebben zien staan. Ze is dat meisje; een klein meisje met twee vlechtjes dat snotterend 'piano pijn, sorry piano' schreeuwde. Steeds weer opnieuw werd dat verhaal opgedist wanneer een bezoeker vroeg naar de reden waarom hun kostbare Bechstein zo'n schade aan zijn ivoren toetsen had opgelopen. Aanvankelijk werd het verhaal nog met getemperde onvrede verteld, maar uiteindelijk ebde die onvrede uit haar vaders stem weg, en wanneer hij later het verhaal oprakelde, deed hij dat haast minzaam. De woorden die hij sprak legde hij dan als een arm om Elisabeths schouder: 'Ze wilde zien hoe de pop het er als pianiste van af zou brengen, met de afgebrokken toetsen als gevolg. Ik vind het toch erg creatief van haar

en vind trouwens dat de piano er nu veel beter uitziet. Een beetje een eigen karakter zo.' En dat meende hij. Net zoals mensen een litteken als ereteken kunnen dragen, keek Elisabeths vader met een zekere trots naar die afgebrokkelde toetsen. Een ereteken als herinnering aan een tijd waarin hij Elisabeth nog zo vaak bij zich had.

Elisabeth heeft geen zin om uit te rekenen hoeveel jaren geleden dat precies was. Ze zet zich terug aan de piano neer. Ze zit ongemakkelijk op het pianokrukje, een wankel houten onding waarvan de hoogte slechts moeizaam en met een vreselijk snerpnd gepiep versteld kan worden en waarvan het oppervlak van links naar rechts lichtjes neerwaarts helt. Je kan er niet anders dan ongemakkelijk op zitten. Waarom haar vader die pianokruk nooit vervangen had door een fatsoenlijke stoel, is haar een raadsel.

De onderkant van Elisabeths jas zit vast tussen haar zitvlak en het krukje. Daardoor spannen de mouwen rond haar bovenarmen en voelt ze zich geklemd wanneer ze haar handen op de toetsen legt. Spelen zou ze nu niet meer kunnen, niet enkel doordat de mouwen haar bewegingsvrijheid beperken, maar omdat het gewoon te lang geleden is. De partituren die voor haar neus openliggen, lijken op het eerste gezicht te moeilijk. Ze blijft dan maar naar haar handen staren tot langzaam tot haar doordringt dat die handen een specifieke vingerzetting gevormd hebben.

Het is een vreemde gewaarwording, het besef dat je handen iets onthouden hebben wat je hoofd al schijnbaar vergeten is. Een onderdrukte glimlach verschijnt op Elisabeths gelaat, in de vorm van een minuscule opwaartse beweging van haar rechtermondhoek. De laatste tijd glimlacht ze alleen maar onderdrukt.

Welk stuk begon nu ook weer zo? Ze twijfelt of ze de toetsen toch zou indrukken. Zouden haar handen vanzelf het vervolg spelen, zodra ze de eerste klank hoort? Ze durft het niet te proberen. Het lijkt haar om de een of andere reden ongepast. Het zal wel een prelude van Bach zijn, denkt ze. Hij had haar immers hoofdzakelijk met Bach piano leren spelen. Steeds weer Bach.

Ze heft haar zitvlak wat op om haar trenchcoat eronder vandaan te trekken en zet zich terug neer. Toch gaat het beklemmende gevoel daarmee niet helemaal weg. De verleden tijd drukt op haar borstkas. Tenslotte staat ze op het punt het dierbaarste bezit van haar vader te verkopen. Waarom is hij weggegaan? Waarom heeft hij moeder verlaten? Voor wie? Echt niemand? Waarom was hij liever alleen? De vragen die ze zichzelf al meer dan vijftien jaar verboden heeft nog te stellen, lijken allemaal tegelijk in haar hoofd af te vuren. Ze ademt diep in en uit om die storm te laten overwaaien. Dat simpele trucje geeft ze ook aan haar patiënten mee. Gewoon diep in- en uitademen en je op die ademhaling concentreren. Soms is er niet meer nodig om je stukken beter te voelen.

Er bestaat niets buiten je eigen ademhaling. Die woorden laat ze als een haperende plaat in haar hoofd afspelen. Niets buiten je eigen ademhaling, krast de naald van haar bewustzijn in de groeven van haar gedachten. Met haar vingers gaat ze tussen de zwarte toetsen om het stof er weg te halen. Die bezigheid gecombineerd met de ademhalingsoefening kalmeert haar. Na het stof van tussen de toetsen te hebben weggehaald, doet ze hetzelfde met de kandelaars die links en rechts aan de piano hangen. Tussen de vele kronkels nemen haar vingertoppen het grijze laagje tand des tijds weg. Er zitten verse kaarsen in, misschien hebben ze één, hoogstens twee uur gebrand.

Er is veel veranderd in de wereld sinds haar vader in dit kleine huis in Farview Way was ingetrokken, maar toch is de tijd hier op een vreemde manier stil blijven staan. Meer dan twintig jaar had haar vader zich aan dezelfde rituelen gehouden, zoals het branden van de kaarsen tijdens het uurtje piano spelen. Hij speelde elke avond, tot de dag waarop hij naar het ziekenhuis werd gebracht. Dat weet ze van de buurvrouw, een gepensioneerde lerares wier dagen geheel in het teken van haar stappenteller stonden. De dokter had haar aangeraden om iedere dag vijfduizend stappen te zetten: ze had slechte knieën, maar door stil te zitten zouden die er alleen maar op achteruitgaan. Ongeacht het weer, wandelde ze vier keer per dag de straat op en neer en alle andere mogelijke plannen en activiteiten werden ingepast in dat vaste dagschema.

‘Mijn zomeravonden zullen nooit meer dezelfde zijn,’ had ze de dag na zijn dood tegen Elisabeth gezegd. ‘Altijd begon hij om acht uur te spelen. Hij had geen airco, dus zette hij alle ramen open, waardoor ik de muziek goed kon horen. Wanneer hij begon, zette ik me neer in de zetel, tot hij klaar was. Ik heb het hem nooit gezegd, maar we hebben zoveel uren samen doorgebracht: hij aan de piano, ik in mijn zetel, enkel van elkaar gescheiden door wat gras en de bomen die tussen onze huizen staan.’

Het was diezelfde buurvrouw die het overlijdensbericht in de krant had laten plaatsnemen, iets wat Elisabeth doelbewust had vergeten te doen. ‘Je hebt nu zoveel aan je hoofd en er zijn vast mensen, oud-collega’s en studenten en zo, die graag afscheid willen nemen’, verzekerde ze Elisabeth. De buurvrouw belde met die mededeling de dag dat het in de krant verscheen was. Wat kon Elisabeth nog anders doen, dan haar te bedanken voor de moeite. Ze zou nooit uitgelegd krijgen dat

het precies dat was, die rouwende mensen, wat ze wilde vermijden.

De dag voor de begrafenis kon ze door de warmte niet in slaap vallen. De vroege septembernacht weigerde de belofte van afkoeling na te komen. Het zou een dag later de warmste dag van het jaar worden. Niemand wenst op zo'n dag begraven te worden en de mensen die afscheid komen nemen tot zwarte kleding te verplichten, tenzij de dode nog een vergeefse revanche wil nemen op zij die nog leven. Elisabeth vreesde dat ze bekneld zou geraken tussen een hoop zwetevrije mensen die haar vader erg graag hadden gemogen. En die hem misschien zelfs nog beter kenden dan zij zelf. Gelukkig waren het er niet al te veel meer die haar vader nog een laatste groet konden brengen. Daar was hij te oud voor geworden.

'Ach, die buurvrouw,' en Elisabeth zucht diep. Sinds de begrafenis denkt ze altijd met een zekere verlegenheid, of zelfs een licht schaamtegevoel, aan haar. Het was erg confronterend om de buurvrouw tijdens de mis te zien huilen, terwijl ze zelf, zijn enige dochter, geen traan uit haar ogen geperst kreeg. Ze had het tijdens de plechtigheid herhaaldelijk geprobeerd, om niet harteloos over te komen op zijn oud-studenten en collega's, van wie ze bijna niemand, op Eric na, kende of herkende. In een mum van tijd had zich een kleine rij van mensen gevormd rond de buurvrouw, die al een heel pakje zakdoeken had vol gesnotterd en volledig overgeleverd aan haar verdriet aan het tweede was begonnen. De mensen in de rij waren geneigd om bij het verlaten van de kerk eerst haar medelevend de hand te drukken om dan pas Elisabeth te condoleren. Dat was een vervelende situatie geweest, niet zozeer doordat Elisabeth haast over het hoofd werd gezien. Elisa-

beth had geen behoefte aan al die handjes, ze wilde gewoon zo snel mogelijk naar huis gaan en de buurvrouw zorgde door al het medelijden dat ze aantrok voor onnodige vertraging. Tot tweemaal toe. Eerst in de kerk en dan nog eens op het kerkhof. Het scheen Elisabeth ongepast om het kerkhof al te verlaten terwijl andere mensen nog aan het pas gedolven graf de buurvrouw stonden te condoleren.

‘De wereld is zoveel stiller nu en ik heb hem niet eens kunnen vragen wat hij speelde. De laatste maanden vaak hetzelfde,’ zei de buurvrouw en ze haakte zichzelf vast aan Elisabeths rechterarm, waardoor de indruk nog meer werd gewekt alsof ze als moeder en dochter het kerkhof verlieten. Bij het afscheid nam de buurvrouw Elisabeths beide handen in de hare, en hield ze enkele ogenblikken vast. Niet heel erg lang, maar voor Elisabeth leek het wel een halve dag te duren: een straf die ze moest doorstaan voor het ontbreken van haar tranen op haar vaders begrafenis.

*

Ze neemt de partituren die op de piano openliggen in haar hand. Schuberts liederen. Zouden dat de stukken zijn die hij speelde? Schubert, daar hield hij van. De naam van Schubert roept de herinnering op aan het verjaardagskaartje dat ze vorig jaar voor haar tweeëndertigste verjaardag had ontvangen en waarop haar vader had geschreven: ‘Weet dat het aan Schubert niet gegund was ouder dan tweeëndertig te worden. Koester de tijd die God je gegeven heeft.’ Verschrikkelijk vond ze dat. En hij maakte het nog erger door er enkele woorden van Dante aan toe te voegen: De wijzen zijn het meest verveeld door het verstrijken van de tijd. Ze had het kaartje

bij de oude kranten gegooid en de dag erop met het vuilnis meegegeven.

Ze bladert door de partituren. Sommige bladzijden zijn geleter dan andere. Boven sommige noten zijn met potlood cijfers geschreven die de vingerzetting moeten aanduiden. Daardoor kan ze zien welke liederen haar vader had geoefend en welke niet, ook al was hij spaarzaam met zijn annotaties. Zijn handen konden met relatief gemak de noten tot klanken vertalen. In haar hoofd hoort ze de Berceuse uit de Dolly Suite van Fauré beginnen. Een hele zomer lang had ze op haar vaders aandringen op die quatre-mains zitten oefenen. Samen aan de piano. Aanvankelijk had ze het graag gedaan. Ze kende een vreemde hoop dat haar vader weer thuis zou komen wonen als ze maar goed piano speelde, al wist ze nooit waarom het ene uit het andere zou volgen. Misschien omdat haar vader altijd omringd wou worden door muziek. Ik zal zijn muziek worden, dacht ze toen nog. Zijn thuis van klanken.

Maar toen het stuk te moeilijk bleek en zowel haar interesse als haar geduld oversteeg, en ze bijgevolg traag voordeelingen maakten, verminderde haar enthousiasme tot de moed haar helemaal in de schoenen zonk. Ze zocht steeds vaker uitvluchten om zich toch maar niet naast haar vader te moeten zetten. Ze kon de teleurstelling van zijn gezicht aflezen, maar verkoos om hem teleur te stellen in plaats van steeds weer een uur met haar eigen onkunde geconfronteerd te worden. Het weegt vaak zwaarder om jezelf teleur te stellen dan een ander en een mens doet liever geen moeite dan vergeefse moeite. Het is een strategie die Elisabeth vandaag nog steeds toepast om vreedzaam door het leven te glijden en elke vorm van frustratie van zich af te schudden.

Na die zomer had haar vader nooit meer aangedrongen

om haar te laten spelen. Hij speelde alleen verder. Nooit had hij zijn avondritueel gewijzigd. Na het avondeten speelde hij piano en voor het slapengaan las hij na wat hij overdag geschreven had. Nadat hij eens uitzonderlijk lang gespeeld had vroeg Elisabeth, met de milde opstandigheid van een brave tiener, waarom hij daar zoveel tijd voor uitgetrokken had. 'Al die uren die je daarin steekt, een concertpianist ga je heus niet meer worden. Kan je die tijd dan niet beter benutten? De wereld zit echt niet te wachten op jouw interpretatie van een van Schuberts impromptu's. En als mensen al eens wat klassieke muziek willen horen, zetten ze toch gewoon een plaatje op.'

'Waarschijnlijk wel, maar ik speel niet om door anderen gehoord te worden. Ik speel omdat ik dan als mens het dichtst bij de kern kom van wat het is om mens te zijn. Het is een metafysische ervaring, iedere keer wanneer mijn handen het klavier aanraken.' Elisabeth keek hem aan alsof hij zijn antwoord in Voynichtaal had geformuleerd.

'Dan nog, ik begrijp niet waarom je het blijft doen, je weet toch dat je mens bent. Moet je dat elke dag opnieuw aan jezelf bewijzen?'

'Ik kan niet buiten mezelf gaan staan, Lizzie, mijn menselijkheid opgeven. Ik moet spelen. Ook al luistert er niemand.' Na een stilte die aangaf dat Elisabeth niet goed wist wat hij bedoelde, vervolgde hij: 'Zie het als mijn gebed voor het slapengaan. Je stopt toch ook niet met bidden als je naast een ongelovige slaapt.'

Ze heeft nooit begrepen wat hij ook met die laatste vergelijking bedoelde. Nog steeds begrijpt ze het niet en voelt ze niets bij het horen van Schuberts liederen of impromptu's. Of hooguit een onderhuidse afkeer, zowel voor Schubert met zijn buitenproportioneel aandeel in talent als voor de gedach-

te dat dan net zij nog het gebrekkige zou moeten koesteren
wat ze van God gekregen heeft. Een God waarin ze toch maar
met moeite gelooft.